

Overschat de hedendaagse architect zijn kunnen?

Kunst heeft kennelijk iets met emoties te maken, vandaar dat ook over de bouwkunst velen zich enorm kunnen opwinden. Die opwinding wordt nog groter als dierbare panden en plekken op zekere dag, al dan niet verkrot, aan onbarmhartige krakers en/of slopers ten offer vallen. Het grootst als het monumenten betreft of daaraan gelijk te stellen panden, die al dan niet na stelselmatige verwaarlozing verdwijnen.

Wat komt ervoor in de plaats? Waarschijnlijk zullen weinigen als uitgangspunten bestrijden: gelijke vorm, maat (vooral hoogte), kleur en materiaal. Zoals ieder gebouw een passende omgeving moet hebben, moet een omgeving met passende gebouwen worden aangevuld.

De theorie is mooi, maar de praktijk blijkt vaak anders. Een architect zal de behoefte hebben, iets persoonlijks en eigentijds te bouwen. Sommige architecten (en wethou-

ders) huldigen daarbij het standpunt dat de mooiste vorm van harmonie juist het contrast is. Talloze voorbeelden zijn daarvan te geven. Ik noem er een paar: de beruchte 'Draketand' pal naast de Drakenburgh, een van Utrechts oudste huizen; het eerste ontwerp voor de nieuwe toneeltoren van de Groninger stadsschouwburg; de universitaire vrouwenklinik, zichtbaar in grote delen van hetzelfde Groningen, in de as van de historische Noorderhaven; de wolkenkrabber die ondanks verbod toch zichtbaar is op de Brusselse Grote Markt; het oudere voorbeeld van het torengedouw bij de Antwerpse Schoenmarkt. Er is niets nieuws onder de zon: we hoeven maar te denken aan het Amsterdamse stadhuis-paleis op de Dam en in feite alle oude kerken. Het verschil is echter de nieuwe harmonie in die oudere gevallen en vaak de disharmonie bij veel moderne. Bovendien kunnen we ons afvragen of welbewuste brute

polarisatie niet een verouderde gedachte is uit de jaren 1960. Dat neemt niet weg dat nivellering tot dodelijke saaiheid leidt. Het gaat om een weldoordacht evenwicht.

We zijn gewend geraakt en daardoor gehecht aan een binnenstadsbeeld uit de 18e/19e eeuw, zonder de trapgevels en met rechte kroonlijsten. Ook vroeger werd ijverig gesloopt en gemoderniseerd. Velen betreuren echter niet zomaar de mateloze moderniseringsdrift van de vorige eeuw diep. We zouden graag de oude vestingwallen, grachten en molens terugzien, die nu toeristische trekpleisters zijn daar waar ze behouden zijn gebleven. Wat ervoor in de plaats is gekomen, is immers kwalitatief vaak minder: de dodelijk saaie bebouwing uit de jaren 1880 en volgende, lelijke fabrieksgebouwen, saaie wegen of in onze dagen de ene onbewoonbare flat na de andere in een slechte imitatie van het Bauhaus. Het andere materiaal, de andere afmetingen en vooral de uniformiteit uit economische noodzaak vloeien met de oude omgeving.

Amsterdam lijkt weinig meer op de stad uit de 17e eeuw, maar als we in het tegenwoordige tempo doorgaan met het maken van doorbraken, het moderniseren, het opruimen van versleten panden, het scheppen van onnodige kantoorruimte e.d. zullen we over een halve eeuw de stad nog nauwelijks herkennen - een stad die juist door zijn historische sfeer voor duizenden attractief is. Kunt u zich voorstellen dat Amerikaanse toeristen zich per rondvaartboot laten vervoeren langs al dan niet leegstaande Amerikaanse kantoorkolossen?

Leren we niets van de Amerikaanse ontwikkelingen? Willen ook wij de troosteloze verkrotting van hele wijken als in New York? Willen ook wij een verzameling autorenbanen, omzoomd door reclame en verweg eindelijk bewoonbare oorden? Bij ons zijn er gelukkig sterkere tegenkrachten, maar ongebreidelde speculanten maken de aanpak al op vele plaatsen buitengewoon moeilijk: denk aan de jarenlange verkrotting aan de Amsterdamse Prins-Hendrikkade.

Hedendaagse architecten weigeren vaak te 'imiteren' (behalve dan de internationale stijl). Sommigen willen ons zelfs laten wonen in kubussen-op-een-punt of bollen. In dit opzicht verschillen ze weinig van die beeldende kunstenaars die menen dat ze liefst ieder jaar met iets totaal nieuws moeten komen, waar het zeer brede publiek geen enkele belangstelling voor heeft, maar de gemeenschap wel de middelen voor moet fourneren. Men vergeet dat vormen uit de klassieke oudheid eeuwenlang gebruikt zijn en dat navolging niet alleen geen schande was en is, maar ook tot voortreffelijke resultaten heeft geleid.

Wij stellen andere eisen aan woonbaarheid

Munsterstraatje, Groningen.

Door de heer Mijjer als voorbeeld van disharmonie gekozen. Door deze 'Mondriaan'-stijl wordt de oude achtergevel van het pakhuis links zijns inziens 'weggedrukt'. Of verdragen deze twee op zichzelf staande gevels elkaar juist wél? Foto Gerard Til, Groningen

Hoek St. Antoniebreestraat-Nieuwe Hoogstraat, Amsterdam. Nieuwbouw met eigentijdse vormgeving en materiaal, ontworpen met de bedoeling – perceelsgewijze aanpak – zich te voegen in de intimiteit van een typisch binnenstadsstraatje. Bureau Monumentenzorg, Amsterdam, foto John Schuhmacher

en comfort, we mogen de huizen van onze voorouders niet idealiseren. Toch is aanpassing van de oude ruimten in veel gevallen heel wel mogelijk. Dus toch weer iets eigentijds, maar zonder het oude te vernietigen. Overigens: als ter wille van het gebruik het interieur volledig anders moet worden, dan nog moet zorgvuldig overwogen worden of de historische gevel niet behouden kan worden ter wille van zijn omgeving, maar wel zoveel mogelijk korresponderend met het interieur. Met deze gedachte zijn helaas nogal wat architecten het niet eens

Wat is erop tegen, panden volledig te herbouwen, als ze versleten of zelfs verdwenen zijn, maar de ruimte beschikbaar komt, als

we over voldoende gegevens de beschikking hebben voor rekonstruktie? Is het een schande, zonder geschiedvervalsing te rekonstrueren? Het lijkt er wel op, zie de vervanging van een versleten Singelpand in Amstredam door een modern gebouw (ir. A. Cahen is er dan nog redelijk in geslaagd). Waarom is de kostbare rekonstruktie van het voormalige pand van Vettewinkel aan genoemde Prins-Hendrikkade uitgevoerd met een zogenaamd moderne gevel met erkers, terwijl de oude gevels net zo goed gebouwd hadden kunnen worden, met als resultaat een veel fraaiere huizenrij?

Is het genieten van 'imitaties' illegitiem, een verachtelijke bewondering van kitsch? Moe-

Nieuwe bebouwing met baksteen-bekleding (rechts vooraan) naast het geheel uit natuursteen opgetrokken De Pintohuis. Is getracht door het gebruik van baksteen aansluiting bij deze historische bebouwing te vinden?

Men kan zich afvragen waarom voor baksteen werd gekozen; zou niet juist hier het gebruik van beton (het 'natuursteen van de 20ste eeuw') een logischer oplossing zijn geweest? Bureau Monumentenzorg, Amsterdam, foto Han van Gool

ten al diegenen die zorgvuldig hun huizen en huisjes in oude staat terugbrengen (ik bedoel niet het zogenaamd oud maken) afgedaan worden als nostalgische stakkers? Hebben die gebruikers en de toeristen ongelijk? Zijn de gigantische Bijlmerflats een groter succes dan de zogeheten gezellige kitsch van Almere-Haven?

De centrale vraag is of de nieuwe architectuur zoveel beter is dan wat er stond. Het interieur zal vaak comfortabeler zijn, daargelaten de vaak slechte afwerking door het ontbreken van vakmanschap. Het individuele huis wordt meestal vervangen door het rijenhuis zonder veel afwisseling. Is de herbouw van de vernietigde Amsterdamse Nieuwmarktbuurt (Aldo van Eyck c.s.) boeiender dan wat er vroeger stond? Is de universiteitsbibliotheek aan het Singel fraaiër dan de kerk op die plaats? De vroegere resultaten van de talloze stadssaneringen in Nederland stemmen ook al niet bijzonder opgewekt. Heeft men in Warszawa ten onrechte de oude binnenstad minutieus herbouwd en had men niet beter al die energie kunnen stoppen in flatgebouwen zoals ze elders op massale schaal zijn gebouwd?

Helaas spelen de projektontwikkelaars en grote ondernemingen vaak ook een sinister spel, met als resultaat opzettelijke verwaarlozing en ruïnering (de historische panden van Wolters-Noordhoff in Groningen), hoger bouwen dan verantwoord zou zijn geweest, opkoop en sloop van historische panden (C & A in Amersfoort indertijd). Ter wille van de financiën hebben we ze echter nodig en buigen welstandskommissies en burgemeesters en wethouders het hoofd, als ze al historisch beseft hebben.

Wat moeten we aan met een opmerking van de Rotterdamse wethouder Laan over 'De Ponskaart', het ontwerp voor een 125 m hoge woontoren aan het Weena: het verdient zeker geen schoonheidsprijs, maar het plan is verantwoord. Het gebouw moet er toch maar komen . . . (AD 1 juli 1984). M.a.w. het gebouw blijkt lelijk, dus kan het niet verantwoord zijn, zou een leek zeggen.

Dat betreft dan nog een stad die weinig historisch meer over heeft. Voorzover het wel een historische omgeving betreft, heb ik de neiging te zeggen: blij er met je moderne fikken af! Het Haarlemse voorbeeld van Röling voldoet alleen aan de kleinschaligheid, maar de huizen lijken eerder op moderne magazijnen, onaantrekkelijk om naar te kijken.

Tot slot verwijs ik naar een van de verhalen van F. B. Hotz (Verkalking, in de bundel Dood weermiddel): een oude kunsthistoricus, verzot op ekspressionistische baksteenbouw, krijgt bezoek van een jongere man die zijn opvattingen totaal uit de tijd vindt. Het bezoek eindigt in wederzijds onbegrip. - Zo moet het niet. We moeten blijven discussiëren, aan de hand van concrete voorbeelden. Het zal een discussie zonder eind zijn, maar we moeten haar eerlijk voeren, vóór we het oude slopen.

drs. H. J. Mijjer te Groningen, historicus en neerlandicus, leraar, lid provinciale commissie van de Bond Heemschut.